

НЕОРОМАНТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ У ПРОЗІ ОКСАНИ КЕРЧ

Інна Приймак. Неоромантичні тенденції Ольги Кобилянської у прозі Оксани Керч.

У статті досліджується тяглість неоромантичної традиції, яскраво представленої у творчому доробку О. Кобилянської, у літературній спадщині Оксани Керч. Мистецька діяльність письменниці розглядається в контексті західноукраїнського літературного процесу міжвоєнного періоду, зосереджується увага на неоромантичних мотивах як домінуючих у романі „Наречений”.

Ключові слова: неоромантизм, психологізм, художня проза.

Інна Приймак. Неоромантические тенденции Ольги Кобылянской в прозе Оксаны Керчь.

В статье исследуется продолжение неоромантической традиции, ярко представленной в творчестве О. Кобылянской, в литературном наследии Оксаны Керчь. Художественная деятельность писательницы рассматривается в контексте западноукраинского литературного процесса межвоенного периода, сосредоточивается внимание на неоромантических мотивах как доминантных в романе „Нареченый”.

Ключевые слова: неоромантизм, психологизм, художественная проза.

Inna Pryjmak. Neo-romantic trends Olga Kobyljanska of prose Oksana Kerch.

In the article is examined continuation of neoromantic tradition, brightly presented in creative work of O. Kobyljanskoj, in the literary inheritance of Oksana Kerch. Artistic activity of authoress is examined in a zakhidnoukrainskogo literary user of intermilitary period structure, attention is concentrated on neoromantic reasons as dominant in a novel „Narecheny”.

Key words: neoromantism, psychologism, artistic prose.

Кінець XIX –початок XX ст. – особливий період у розвитку національної літератури, час формування й становлення модернізму на українському ґрунті, дискурсу між представниками традиційного міметичного письма та представниками „молодої генерації”, які мали нові погляди на мистецькі явища. У цей час активно зароджуються й взаємодіють нові літературні напрями, течії, стилі. Прикметно, що традиції письменства цієї доби мали помітний вплив на формування літературно-естетичної парадигми наступних поколінь українських майстрів пера.

Чільне місце у літературі періоду fin de siècle посідає неоромантизм, який брав свій початок у творчості Лесі Українки та Ольги Кобилянської, згодом яскраво виражений у творчості митців 20-30-х рр. XX ст., й який дотепер посідає своє гідне місце в арсеналі сучасних митців.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених неоромантизму, дослідницький інтерес до цього поняття не зникає в сучасному літературознавстві. У працях таких дослідників як О. Баган, Ю. Ковалів, В. Моренець, М. Неврлий, В. Шевчук розглядаються теоретичні засади формування неоромантизму. Неоромантизм як стильова течія у творчості окремих письменників є предметом дослідження Л. Скупейка, Л. Лебедівни.

Ранній український неоромантизм у прозі найпотужніше зазвучав у творчості О. Кобилянської, яка формулює власну етичну та естетичну позицію щодо багатьох тогочасних проблем: місце і роль жінки в суспільстві як митця і жінки взагалі, пошуки митцем „істинної краси”, формування національної свідомості та патріотизму тощо. Особливою рисою її творчості був пошук ідеального з позицій духовних начал.

Письменниця не тільки започаткувала в українській літературі цей стильовий різновид, а й досягла вершинних здобутків у реалізації поети каліних та ідейно-тематичних можливостей неоромантизму, створила плодючий ґрунт для подальшого його розквіту в творчості митців наступних поколінь.

Неоромантична концепція О. Кобилянської, як представниці „старшого” покоління, активно підтримувалася новим поколінням неоромантиків поява якого збігається із подіями I світової війни й національно-визвольними змаганнями 1918–1920-х рр. Своєрідною та оригінальною сторінкою національного літературного процесу є галицька доба 20–30-х рр. Коли у Східній Україні літературний рух був силоміць пошматований, мистецький ренесанс став „розстріляним відродженням”, у Західній Україні спостерігаємо піднесення літературно-мистецького руху. „У той час, коли „східняки” мовчали, придушені московським централізмом, „західники”, тішачись відносно свободою в Польщі, могли змінити свої власні зусилля на культурному й літературному полі на зусилля, які іншим чином могла ефективно виконати ціла нація” [5, с. 107].

Саме на Галичині з'явилося нове покоління письменників, яке мистецьки виражало духовно-патріотичні віяння міжвоєнної доби. У творчості цілої генерації західноукраїнських неоромантиків (І. Вільде, К. Гриневичевої, А. Лотоцького, А. Чайковського, Р. Федоріва) яскраво втілені риси неоромантичної поетики. Послідовники О. Кобилянської активно розробляли проблему національно-патріотичного ідеалу, формували концепцію неоромантичного героя

Серед митців західноукраїнської генерації виокремлюється постать Оксани Керч (Ярослави-Оксани Гаращак, 1911–1991). Письменниця, порушивши у своїй прозі питання національного відродження, емансипації людини, формування вольових якостей українця, становища митця у суспільстві, продовжила традиції національного варіанту неоромантизму.

Літературний доробок Оксани Керч – оригінальне, неповторне і своєрідне явище в нашій літературі. Ідейна та художньо-образна структури прози письменниці були спрямовані на збереження національної ідентичності українців. Прикметною рисою її мистецького реноме є те, що вона подає життя крізь психологічну призму, що дає змогу читачеві відчутти на собі переживання героїв, створюється так званий ефект присутності. Перу Оксани Керч належать оповідання, повісті, романи, п'єси, літературно-критичні есе та рецензії. Її літературний дебют припадає на 30-ті рр. ХХ століття, коли твори та статті письменниці друкувалися на сторінках відомих українських часописів „Жіноча доля”, „Нова хата”, „Українські вісті”. Після Другої світової війни Оксана Керч залишає Україну, вже за кордоном продовжують виходити її книги: „Альбатроси” (Аргентина), „Наречений”, „Такий довгий вік” (Канада), „Вулька” (США), „Ленка” (Англія). Після еміграції ім'я письменниці надовго зникає із виднокола літературознавців радянської України так, в академічному виданні історії української літератури у восьми томах відсутні будь-які відомості про таку письменницю, як Оксана Керч.

Лише в кінці ХХ на початку ХХІ ст. твори письменниці повертаються на рідну землю. Справжнім відкриттям для читача незалежної України стала публікація її роману „Альбатроси” у часописі „Дзвін”, а також вихід у світ романів „Наречений” та „Альбатроси” у видавництві „Галицька видавнича спілка”. Твори Оксани Керч повернулися в Україну, однак варто зазначити, що й сьогодні її літературний спадок не отримав належного поцінування, ще немає спеціального дослідження життєвого шляху і творчого доробку письменниці, ще бракує детального текстуального аналізу творів, дослідження індивідуального внеску письменниці у велику прозу, у розвиток модернізму в українській літературі міжвоєнного періоду. Саме це й зумовило актуальність нашого дослідження, у якому ми спробуємо простежити вплив неоромантичної тенденції О. Кобилянської на формування неоромантичної концепції в романі Оксани Керч „Наречений”.

Становлення письменниці відбулося в атмосфері мистецько-літературного руху Західної України, проза мисткині є свідченням художньої зрілості авторки, доброї обізнаністю із літературними тенденціями доби. У її творчості спостерігаємо органічне поєднання модерністських напрямів, серед яких чільне місце посідає неоромантизм.

У „Нареченому” авторка відтворює драматичні події міжвоєнних десятиліть на Галичині. За влучним спостереженням рецензентки Софії Наумович „авторка вмістила на 280-ти сторінках цілу епоху” [3, с. 258]. Прикметною рисою твору є автобіографізм – сама письменниця була очевидцем тих буремних подій боротьби української патріотичної молоді за свою національну ідентичність.

Роман „Наречений” складається із двадцяти однієї розповіді. Чотири головних герої по черзі розповідають про життя воєнного та міжвоєнного Львова та його мешканців. На друкованих сторінках авторка створила неповторний образний світ, який відбив конфлікти епохи. Роману властива подієвість, динамічність, зміна місця перебування героїв. Однак, незважаючи на присутність зовнішнього сюжету, маємо підстави стверджувати, що домінує сюжет внутрішній. В основі нарації лежить внутрішній монолог головних героїв, їх роздумів, переживань. Домінування першоособової нарації оповідачів-персонажів, кожен з яких плете барвисту тканину власної долі, розкриває характери та живі портрети персонажів твору.

В західноукраїнському літературному процесі спостерігаємо велику зацікавленість письменників національно-визвольним рухом міжвоєнного періоду. Саме у такі особливі періоди відбувається формування нового типу героя – сильної вольової особистості, яка суспільні інтереси ставить вище над особисті, а мету свого життя вбачає у служінні рідній землі. Неоромантичний герой виборює свободу не тільки для самого себе, а й для свого народу. Україна з усіма проблемами навколо неї стала домінантою у

прозі 20-30-х років, з якої починалися і якою закінчувалися усі особистісні конфлікти героя. Любов'ю до неї визначався і неоромантичний герой, бо національна свідомість та любов до батьківщини були однією із складових характеристики ідеального неоромантичного героя, який мав бути мужнім, вольовим і мудрим, а головне – активним, щоб вибороти Україні незалежність. Тому її доля – це доля кожної людини.

Оксана Керч прагне змоделювати „новий тип українця” беззастережно відданого нації та справі незалежної державності. Головний герой твору – поручик Семен Трусевич, „наречений”, який вбачає своє призначення у служінні рідному народові: „Раз живемо! І як неповторно живемо в боротьбі, як наші предки, щоб нащадкам та було краще!” [3, 42].

Хронотроп роману охоплює два десятиліття міжвоєнного періоду, нараторами почергово є герої твору – поручик, Люба, Вероніка, Ромек, з їх розповідей й формується художня канва твору. Авторка, як це було і в О. Кобилянської, асоціює себе з однією з героїнь твору – Любуною. На початку повіствування це маленька дівчинка, дитинство якої припадає на складні воєнні дні. Війна й всі негаразди, пов'язані з нею, закарбувалися у свідомості: „Та коли вже виросту, коли буду велика, може нічого такого не треба буде розуміти? Може вже не буде такого всього? Чого не буде? Війни? Спання в підвалах на солон'яниках, при кіптявих свічках, гливкого хліба – воєнного комісняка, від якого болить живіт? Пострілів у вікна?” [3, с. 8].

За зовнішніми негараздами криється й внутрішній дисонанс. Оксана Керч відтворює щемкі дитячі усвідомлення національної нерівності. В одній кам'яниці проживають і українці, й поляки, євреї. Діти змалку звикли до спільних ігор, потоваришували, однак через суспільно-політичні події зароджуються перші національні конфлікти: „А що вже діється з Ромком, моїм товаришем! Він крикнув до мене замість звичайного „сервус” – „кабанка”!” [3, с. 9]. Через дитяче сприйняття авторка передає болючу на той час проблему національної нерівності, проектує ці дитячі враження формування національної психологічної моделі ставлення до себе й світу. У романі дуже гостро поставлено проблему українсько-польських взаємин, яка у контексті твору вона розкривається за допомогою любовно-психологічної колізії (Любка-Ромек).

Неоромантична нарація часто починається з безнадії, або ж просто містить її у собі. Головна героїня „Нареченого” Любка усвідомлює свою екзистенційну приреченість: „Всі кажуть, що наше воєнне покоління безрадісне, росте в злиднях та повсякчасній журбі. І тому ми не такі, як слід бути дітям” [3, с. 11].

У романі Оксана Керч відтворює середовище, в якому зароджуються ідеї національно-визвольного руху, а також через сприйняття власної національної ідентифікації, свого шляху служінню рідному народові моделює неоромантичні ідеали. Дівчина Люба-Любуна – втілення неоромантичної жіночої особистості у своїй довершеності. У трактуванні образу героїні можна спостерігти певні типологічні збіги із Наталкою з повісті О. Кобилянської „Царівна”. Прикметно, що й інші героїні Оксани Керч, як і О. Кобилянської, мають багатий внутрішній світ, відзначаються розвиненим почуттям особистої гідності, це чутливі й горді натури. У романі Оксана Керч не подає процесу «шукування» героїнею самої себе, а моделює динамічну історію життєвого шляху Люби, яка з дитинства вбачає своє призначення у служінні народові, відстоювання своєї національної гідності. Недаремно сполонізований Ромек, закоханий у Любу, відчуваючи її духовні переваги, називає царівною.

Оксана Керч, моделює не тільки образ „нової жінки”, але й „нового чоловіка”, які у творі не вступають у конфлікт, взаємодоповнюючи один одного творять гармонійний образ „нової” людини. Саме таким неоромантичним героєм у „Нареченому” є поручик Семен Трусевич. Романтичного забарвлення герою надає той факт, що в уяві дівчат він є нареченим, але, зважаючи на суспільно-політичні обставини, особистому щастю обирає шлях борця за незалежну Україну.

У романі „Наречений” авторка продовжує традиції, що склалася в українському неоромантизмі, – домінування теми України, виборювання її незалежності. У прозі першої половини ХХ ст. особистісний конфлікт відходить на „другий план”, натомість домінує почуття обов'язку перед рідною землею, служіння Батьківщині, відстоювання її інтересів, боротьба за незалежність України. Любов'ю до неї визначався і неоромантичний герой, бо національна свідомість та любов до батьківщини були однією із складових характеристики ідеального неоромантичного героя, який мав бути мужнім, вольовим і мудрим, а головне – активним, щоб вибороти Україні незалежність.

Варто зазначити, що такий неоромантичний герой суспільно активніший, він не тільки вболіває за свій народ, а бере на себе відповідальність за його долю, тобто стає народним лідером, проводирем, рушійною і творчою силою. Риси „сильного чоловіка”, героя „нового часу” яскраво втілені Оксаною Керч в образі Семена Трусевича. Авторка творі уникає детальних описів подвигів головного героя, тут відсутні

деталізовані розповіді про воєнні операції, підпільну діяльність Семена. Головним засобом творення художнього образу є характеристика поручика іншими героями. Сповнений експресії діалог наприкінці роману, у якому найяскравіше постає неоромантичний образ нареченого: „Він був безіменним, невловимим, не заступним „поручиком” Шпаком, Гордієм, Шін-шенем, Лісом і ще скільки там було у нього імен, масок, псевдо. А скільки акцій, нападів, організованих виступів, яка безперервна боротьба нашого народу з Польщею велася під його незримим проводом!” [3, с. 234].

Важливим моментом у творчості неоромантиків також є зображення людини та її місця у суспільстві. „Суб’єкт страждає, роздумує, прагне, надіється, зневірюється, діє, бунтує, час від часу отримує можливість відчувати в собі вільну істинно людську сутність. Його переважно відрізняє трагічне сприйняття дійсності й одночасно стоїцизм, мужність, готовність до випробувань. Йому чужі покірність, самоприниження, він зберігає свою гідність” [6, с. 20–21]. Ці основні риси властиві неоромантичним героям Оксани Керч. Герої „Нареченого” – люди самодостатні, для яких дуже важливим є збереження своєї гідності. У хвилини слабкості й зневіри їх рятує ідея жертвовності, бо усі вони живуть не для себе, а для інших і прагнуть бути потрібними людям.

В основі неоромантизму 20-30-х рр. ХХ ст. – „концепція двох світів, романтичний творчий метод з використанням деяких реалістичних прийомів”, вважає Д. Царик [6, с. 17]. У романі Оксани Керч постають реалістичні картини життя воєнного лихоліття, наступних десятиліть, більшовицької окупації. Почасти у художній простір вплітаються елементи натуралізму, що дає змогу авторці подати об’єктивну картину доби.

Характерною для неоромантичної оповіді є побудова сюжету через низку випробувань, що визначає особливості нарації художнього тексту. Тому герой такої оповіді проявляється у незвичайних, складних обставинах. Сюжет роману Оксани Керч визначається динамічністю і напруженістю, події у творі розгортаються інтенсивно, драматично; герої весь час потрапляють в екстремальні ситуації (підпільна діяльність українців у міжвоєнному Львові, перебування Вероніки у сталінських таборах, більшовицька окупація Львова).

Фізичні та душевні випробування створюють психічне напруження. Розкриття природи характеру у прозі О. Керч відбувається двовекторно: з одного боку, через дії і вчинки героя, з другого, – через висвітлення його внутрішнього світу, який, подається письменницею у зв’язку з зовнішнім його виявом. Прозові твори Оксани Керч – глибоко психологічні, в них послідовно зосереджується увага до людини, її внутрішнього світу, різноманітних її зв’язків зі світом.

Незважаючи на те, що Оксану Керч можна вважати „спадкоємицею” неоромантичної традиції Ольги Кобилянської, вона є представницею „нового” покоління неоромантиків в Україні. Письменниця, використовуючи надбання попередніх поколінь неоромантиків, створює широкомасштабну панораму життя „міжвоєнного періоду”.

Дослідження творчої спадщини Оксани Керч важливе для повного розуміння специфіки мистецького простору міжвоєнного періоду на Галичині. Ґрунтовне й цілісне вивчення її творчого доробку дозволить заповнити одну із численних лакун у дослідженні українського мистецького руху міжвоєнного періоду та літератури діаспори.

Література

1. Андрусів С. М. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. : монографія / С. М. Андрусів. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. – Тернопіль : Джур, 2000. – 340 с.
2. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стилеві напрямки : монографія / А. Біла. – К. : Смолоскип, 2006. – С. 299–337.
3. Керч Оксана Наречений / Оксана Керч. – Л. : Галицька видавнича спілка, 2006. – 258 с.
4. Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30 років ХХ століття : парадигма реконквісти. Монографія / Н. Мафтин. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – 356 с.
5. Олійник-Рахманний Р. Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919-1939 роки) / Р. Олійник-Рахманний; Передм. Ф. Погребенника. – К. : „Четверта хвиля”, 1999. – 232 с.
6. Царик Д. Типологія неоромантизму / Д. Царик. – К. : Штиинца, 1984. – 168 с.